

O'QITUVCHINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Raxmatova Nargiza Dalibayevna

*Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti
"Musiqqa nazariyasi va metodikasi" kafedrası
katta o'qituvchisi*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8022449>

Annotatsiya: Ushbu maqolada muallif o'qituvchilarning kasbiy kompetentsiyasini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari, kompetentlik tushunchasi, pedagogik kasbiy kompetentsiyaning maxsus mezonlari, tarkibiy asoslarini yoritgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, pedagogik shart-sharoitlar, kompetentlik, kompetensiya, kasbiy kompetentlik, ijtimoiy kompetentlik, autokompetentlik, ekstremal kasbiy kompetentlik.

Аннотация: В данной статье автор освещает особенности развития профессиональной компетентности учителей, понятие компетентности, структурные основы педагогической профессиональной компетентности.

Ключевые слова: образование, педагогические условия, компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, социальная компетентность, аутокомпетентность, экстремал профессиональная компетентность.

Annotation: In this article, the author highlights the pedagogical conditions for the development of professional competence of future teachers, the concept of competence, the structural foundations of pedagogical professional competence.

Key words: education, pedagogical conditions, competence, professional competence, social competence, autocompetence, extreme professional competence.

O'qituvchining kasbiy kompetentsiyasi muammosi ko'plab faylasuflar, o'qituvchilar, psixologlar tomonidan o'rganilgan. Kasbiy kompetentsiyani shakllantirish va rivojlantirish masalalari V.A.Adolf, T.G.Brage, E.F.Zeer, I.A. Zimniy, N.V.Kuzmina, M.I.Lukyanova, A.K.Markova, A.M.Novikov, G.S. Trofimova, G.Berngard, V.Bloom, X.Markus, R.S.Tyorner, B.Nazarova va boshqalar tomonidan ko'rib chiqilgan. Ta'lim tizimi hozirgi vaqtda sezilarli innovatsion o'zgarishlar bilan xarakterlanganligi sababli kasbiy kompetensiya alohida ahamiyatga egadir. Hozirgi sharoitda o'qituvchi muvaffaqiyatli bo'lishi va talab qilinadigan, har qanday o'zgarishlarga tayyor bo'lishi, yangi sharoitlarga tez va samarali moslasha olishi kerak, professional bo'lish istagini ko'rsatish, bilim va ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab turishi, o'z-o'zini rivojlantirishga intilish, xullas professional malakali bo'lishi lozim. Biroq, ijtimoiy amaliyot shuni ko'rsatadiki, bu xususiyatlar barcha o'qituvchilarda ham shakllanavermaydi. Aksincha, ularning katta qismi tez o'zgarib turuvchi ijtimoiy, iqtisodiy, kasbiy sharoitlarga moslashishda katta qiyinchiliklarga duch keladi va so'ngra kasbiy malakaning etishmasligi shaxsning jiddiy ijtimoiy psixologik muammolariga olib kelishi mumkin.

Innovatsion ta'limni rivojlantirishning muvaffaqiyati, o'z navbatida, ko'p jihatdan ta'lim sohasida ishlaydigan professional kadrlarning innovatsion rejimda ishlashga, ularning kasbiy faoliyatida jamiyat va shaxsning doimiy o'zgaruvchan ehtiyojlariga moslashuvchan, tezkor javob berishga tayyorligi bilan belgilanadi.

V.Adolf kasbiy kompetentsiyaning quyidagi maxsus mezonlarini aniqlaydi:

1. Tanlash, ajratish. Bu shaxs uchun kasbiy va shaxsan muhim bo'lgan pedagogik maqsadlarni qabul qilish darajasi bilan tavsiflanadi. Subyektiv ravishda, bu pedagogik faoliyatdagi maqsadlarni tabaqalashtirilgan aks ettirishda namoyon bo'ladi, bu esa institutda o'qish davrida shaxsning o'zini o'qituvchi sifatida amalga oshirish istagini belgilaydi.

2. Anglash. Bu o'qituvchilarning aqliy faoliyatini maqsadli boshqarish, kasbiy vaziyatlarni malakali tahlil qilish usullarini o'zlashtirish qobiliyatini anglatadi.

3. Natijalilik. Bu muammoli vaziyatlarni pedagogik o'zgartirish bilan bog'liq faoliyatning aniq natijalarida, "istalgan" va "kerakli" o'rtasidagi nomuvofiqlik darajasida namoyon bo'ladi.

4. Ijodiy xarakter. Nostandart pedagogik vaziyatlarni ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga ega maqsadlarga aylantirish, ularni hal qilish uchun maqbul variantlarni topish qobiliyati bilan belgilanadi.

5. Qiziqish. Shaxsiy va kasbiy manfaatlarni birlashtirish zarur [2, 29 b.].

V.Adolfning fikriga ko'ra, quyidagilar kasbiy kompetensiya tuzilishiga uning kasbiy tayyorgarlik tizimidagi maqsadlariga muvofiq hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi:

- bilim olishga oid faoliyatning tuzilishi;
- umumiy o'rganish ob'ektining tuzilishi –insonni o'rab turgan voqelik, aks ettirilgan ilmiy bilimlarning predmet tuzilishi;
- bilishga oid faoliyatning muayyan turlarini o'ziga xosligi va ehtiyoj;
- shaxsning individual fazilatlarini ijobiy rivojlanish zarurati (qobiliyatlari, qiziqishlar, moyilliklar);
- ta'lim jarayonining asosiy parallelliklarini rivojlantirish mantig'i

Tadqiqotchi B.Nazarova pedagogning kasbiy kompetentligi quyidagi tarkibiy asoslardan tashkil topishini ta'kidlaydi:

- Maxsus yoki kasbiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni yuqori darajada tashkil etish);
- Ijtimoiy kompetentlik (kasbiy faoliyatni hamkorlikda tashkil etish, ijtimoiy mas'ullik);
- Autokompetentlik (o'zini ijtimoiy-kasbiy rivojlantira olish);
- Ekstremal kasbiy kompetentlik (kutilmagan vaziyatlarda ishlay olish) [1, 5b.].

Kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda shaxs faoliyatining rolini ko'rib chiqish mantiqan ortiqcha faoliyat tushunchasini ajratish bilan bog'liq.

Insonning o'z taqdirini shakllantirishdagi faollik darajasi, asosan, insonga munosib maqsadlarni belgilash va unga mavjud imkoniyatlaridan tashqariga chiqishga imkon berish qobiliyati bilan belgilanadi. Meyyordan ortiq kasbiy faoliyat deganda biz shaxsning normativ-tasdiqlangan kasbiy faoliyat va ish majburiyatlari talablaridan oshib ketish istagi bilan ifodalangan faoliyatni tushunamiz. Kasbiy kompetentsiyaning rivojlanishini belgilovchi muhim omillardan biri esa bu ijtimoiy-kasbiy faollikdir. Kasbiy faoliyatni amalga oshirish orqali o'qituvchi rivojlanadi, rivojlana turib, u faoliyatni rivojlantiradi. Biroq, agar faoliyat qat'iy tartibga solinadigan xarakterga ega bo'la boshlasa, yuqori darajadagi faollikka ega bo'lgan shaxs bu vaziyatda eng katta noqulaylik, ish joyidagi mavqeidan norozilikni boshdan kechiradi. O'z-o'zidan qoniqish, doimiy rivojlanishning subyektiv hissi kasbiy kompetensiyani rivojlantirishni boshlaydi. O'qituvchi professional harakat qilishi, meyyoridan ortiq faollikni ko'rsatishi kerak. Ortiqcha kasbiy faollik yangi ta'lim va malaka darajasiga o'tishda yoki faoliyatni amalga oshirishning sifat jihatidan yangi, innovatsion darajasiga o'tishda namoyon bo'lishi mumkin.

N.V.Kuzmina tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, kasbiylashtirish bosqichida individual faoliyat uslubi shakllanishi bilan shaxsning kasbiy

faolligi darajasi pasayadi, kasbiy rivojlanishning turg'unligi uchun sharoitlar paydo bo'ladi. Shunga o'xshash natijalar L.M.Mitina tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlarda ham olingan.

Shunday qilib, tanlangan omillar orasida ta'lim shart-sharoitlari, ya'ni uning innovatsion xarakteri muhim ahamiyatga ega. Axir, aynan innovatsion ta'lim muhiti, bu o'qituvchini kasbiy faoliyatni faol amalga oshirishga yo'naltirishni o'z ichiga oladi, bu esa o'z navbatida kasbiy kompetentsiyani rivojlantirishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Muslimov N., Usmonboyeva M., Sayfurov D., To'rayev A. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. T.: 2015.
2. Печеркина А.А., Сыманюк Э.Э., Умникова Е.Л. Развитие профессиональной компетентности педагога: теория и практика – Е.: 2011.